

STORTINGET

Representantforslag 41 S

(2017–2018)

fra stortingsrepresentant Une Bastholm

Dokument 8:41 S (2017–2018)

Representantforslag fra stortingsrepresentant Une Bastholm om en ny jordvernpolitikk som sikrer reelt, nasjonalt vern av matjorda

Til Stortinget

Bakgrunn

Matjorda har en helt spesiell verdi for menneskelig sivilisasjon. Den er en levende naturressurs som man kan høste av igjen og igjen hvis man tar vare på den. Herfra kommer mesteparten av maten som holder liv i 7,5 milliarder mennesker.

I Norge er bare tre prosent av landet (ca. 8 millioner dekar) dyrka jord, og bare én eneste prosent er egnet til å dyrke matkorn. Derfor burde man være ekstra opptatt av å ta vare på det lille som er. Dessverre har det ikke blitt tatt nødvendige grep for å beskytte dyrka og dyrkbar jord. De siste 50 årene har om lag én million dekar jordbruksareal blitt omdisponert som følge av byggeaktivitet. Fra 2004 til 2015 ble i gjennomsnitt 8 000 dekar matjord bygd ned hvert år. Omdisponeringen av dyrka jord i 2015 var på 6 341 dekar og i 2016 på 6 026 dekar, ifølge landbruksminister Jon Georg Dale. Dette innebærer at det fortsatt bygges ned 50 prosent mer matjord enn Stortingets målsetting om at det skal bygges ned maksimalt 4 000 dekar i året.

Litt etter litt ofres matsikkerheten til fremtidige generasjoner til fordel for veier, boliger, barnehager, idrettsanlegg, parkeringsplasser og kjøpesentre. Ofte er det snakk om prosjekter som kunne vært løst på en annen måte, med bedre planlegging eller til en annen pris. Forslagsstiller mener det er tydelig at dagens system,

hvor kommunene er arealmyndighet i slike saker og dermed selv kan omdisponere matjord, ikke gir matjorda som nasjonal verdi det vernet samfunnet trenger at den får. Det er ikke uvanlig at utbyggere forventer å få bygge billig på jomfruelig grunn og ellers truer med å trekke seg ut. Slik settes nabokommuner opp mot hverandre, og matjorda settes under press.

Den beste matjorda bygges ned først

Behovet for vern av dyrka og dyrkbar jord er ekstra sterkt fordi utbyggingspresset ofte er sterkest der jorda er best. Til alle tider har folk bosatt seg i områder med godt klima og fruktbar jord. De fleste byer og tettsteder med sterk befolkningsvekst ligger dermed nær den beste jorda. Når byområder og veier spiser nytt areal, er det den aller beste gjenværende jorda som rammes. Man sitter gradvis igjen med både mindre og dårligere jord. Dette synes godt rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden, Lierbygdene, Østfoldbyene, Romerike, Mjøsa, Jæren og Ringerike. Tendensen til at den beste jorda bygges ned først, bekreftes av oppdatert statistikk over nedbygd matjord (Statistisk sentralbyrå 2017, 53). Økt nydyrking kan ikke kompensere for nedbygde arealer, blant annet fordi nydyrking oftest vil komme i mer marginale områder.

En vanlig innvending mot en mer konsekvent jordvernpolitikk er at Norge har store arealer dyrkbar jord i reserve, om lag 13 millioner dekar, ifølge Norsk institutt for skog og landskap. Dessverre kan svært lite av dette arealet brukes til matkornproduksjon. Under to prosent av den ubenyttede dyrkbare jorda ligger i områder med et klima som er velegnet for matkorndyrking. Det tilsvarer mindre enn halvparten av arealet til Oslo kommune.

Hvis utviklingen fortsetter som i dag, vil kornbonden være historie om en del generasjoner. De som kommer etter oss, vil i stadig større grad være overlatt til å konkurrere om maten på verdensmarkedet. Den kampen kan bli langt tøffere i en fremtid der klimaendringer, befolkningsvekst og forvitring av matjorda forventes å svekke matsikkerheten over hele verden. I 2014 varslet European Environmental Agency, gjengitt i VG, om at Europa mister 15 kvadratkilometer matjord hver dag. I fremtiden kan handel med mat bli såpass eksistensielt for mange stater at det fort blir et utenrikspolitisk spørsmål, og høy betalingsevne vil ikke nødvendigvis gi oss trygg tilgang på mat. Ut over landets egen sikkerhet har dessuten Norge et selvstendig ansvar for å ta vare på landets matfat for å bidra til verdens fremtidige matforsyning.

Rom for smartere arealbruk

Behovet for et sterkere vern av natur og matjord reiser krevende dilemmaer i arealpolitikken. I mange tilfeller vil hensynet til vern av jord og natur legge beslag på arealer som kunne vært attraktive for utbygging av boliger, veier og næringsvirksomhet. I et miljøperspektiv kan det være ønskelig å fortette ved knutepunkter som er omgitt av matjord. Forslagsstiller mener at denne situasjonen krever en mer overordnet og helhetlig planlegging av de aspektene ved arealpolitikken som vil forme samfunnet i mange generasjoner fremover. Det bør skje både ved å tydeliggjøre naturens og matjordas plass i lovverket og ved å løfte enkelte deler av arealpolitikken fra kommunene til det regionale og statlige nivået. I tillegg kan for eksempel økt bruk av regionale arealplaner og ivaretagelse av deres status bidra til at arealpolitikken samkjøres bedre på tvers av kommunegrensene og dagens fylkesgrenser.

I tillegg kan det tas flere grep for å effektivisere arealbruken. Det bør bygges høyere og tettere i byene samtidig som en ivaretar bokvalitet gjennom moderne byplanlegging. Det er også nødvendig å prioritere arealeffektive reisemåter som kollektivtransport som grunnmuren i transportsystemet i sentrale strøk fremfor arealkrevende motorveier. Moderne transportteknologi gjør dette stadig lettere. Andre ganger vil man måtte akseptere større kostnader ved infrastrukturprosjektene, for eksempel ved å legge vei og bane i tunnel for å spare matjord, eller velge en annen trasé. Utbygging av bilbaserte kjøpesentre på urørt areal utenfor byene er også en utfordring for arealbruken og bør erstattes med målrettet politikk for å flytte handel og folkeliv inn i tettsteder og bysentra. Slike tiltak vil kunne fremme en mer målrettet byutvikling som samtidig tar vare på matjorda.

Hovedtiltak: Jordlova må skjerpes og dispensasjonsretten strammes inn

På grunn av dagens raske nedbygging av matjord mener forslagsstiller at det er riktig å iverksette en reform av norsk matjordpolitikk som innebærer endringer både i lovverket og i kjørereglene for arealpolitikken. Dagens målsetting om ikke å bygge ned mer enn 4 000 dekar jord i året er ikke tilstrekkelig hvis man mener alvor med å stanse videre nedbygging av dyrka og dyrkbar jord.

For det første må det vedtas et lovverk som gir dyrka og dyrkbar jord bedre beskyttelse. Jordlova slår riktignok fast at «ressursene skal disponerast ut frå framtidige generasjonar sine behov» (§ 1) og at «Dyrka jord må ikkje brukast til føremål som ikkje tek sikte på jordbruksproduksjon» (§ 9). Lovens adgang for dispensasjoner er imidlertid så vid at den ikke gir dyrka og dyrkbar jord et reelt vern. Forslagsstiller mener derfor det bør vedtas en lovendring som begrenser muligheten til dispensasjon vesentlig, slik at det kun gis dispensasjon hvis tungtveiende samfunnsmessige hensyn, som for eksempel viktige infrastrukturprosjekter, tilsier at dette er nødvendig.

For det andre mener forslagsstiller at ansvaret for forvaltningen av matjorda bør flyttes tydeligere til en nasjonal planmyndighet slik at matjord alltid behandles som en verdi av nasjonal betydning. I dag er retten til å gi dispensasjon i jordvernsaker delegert til kommunene. Forslagsstilleren mener at muligheten til å tillate nedbygging av dyrka og dyrkbar jord kun skal kunne gis av departementet eller Fylkesmannen.

Andre grep som kan styrke jordvernet

I tillegg til å stramme inn dispensasjonsretten i jordlova og flytte myndigheten til omdisponering kan det tas flere grep for å verne matjorda. Noen av dem vil bli overflødige hvis de ovennevnte tiltakene gjennomføres, mens andre er aktuelle uansett. Forslagsstiller mener at følgende tiltak bør vurderes:

- **Innføre hjemmel for å verne den mest fruktbare jorda for all fremtid.** I dag finnes det hjemmel for å verne natur- og landskapsområder i naturmangfoldloven. Dyrka jord har også en viktig økologisk funksjon og leverer sentrale økosystemtjenester. Det bør derfor innføres en tilsvarende hjemmel for å verne de beste matjordområdene i jordlova, etter sveitsisk modell.
- **Gi Fylkesmannen større ressurser og myndighet til å stanse lokale vedtak om nedbygging av dyrka og dyrkbar jord.** Regjeringen Solberg har signalisert at Fylkesmannen skal ha høy terskel for å fremme innsigelser mot lokale vedtak om nedbygging av dyrka jord eller natur. Denne politikken må snus på hodet. Frem til en eventuell ny jordlov som flytter

dispensasjonsretten til Fylkesmannen eller departementet, er på plass, bør fylkesmennene gis en tydelig instruks om å fremme innsigelser i saker der matjord er truet og det finnes fullgode alternativer.

- **Gjøre måltallet for nedbygging av dyrka jord juridisk bindende.** I dag har Stortinget vedtatt et mål om at det ikke skal bygges ned mer enn 4 000 dekar dyrka jord hvert år. Denne målsettingen bør skjerpes og samtidig gjøres juridisk forpliktende, for eksempel ved at den inntas i jordlova.
- **Innføre krav om økologisk kompensasjon når jord bygges ned.** Dyrka jord er en svært begrenset ressurs. Dersom dyrka eller dyrkbar jord skal bygges ned for eksempel i forbindelse med viktige infrastrukturprosjekter, bør minstekravet være at utbygger/tiltakshaver etablerer erstatningsområder for jorda som går tapt eller mister sin funksjon. Flytting av jord bør kun skje som en siste utvei, da dette er en løsning med usikre effekter som ofte vil føre til en varig svekkelse av jordkvaliteten.
- **Bedre sanksjonsmuligheter ved ulovlig nedbygging av matjord.** Det er i dag svake sanksjonsmuligheter i jordlova. Det bør derfor vedtas endringer i jordlova som gjør det lettere å følge opp ulovlig nedbygging av dyrka og dyrkbar jord.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til endringer i jordlova som gir dyrka og dyrkbar jord et reelt vern gjennom en vesentlig innstramming av muligheten for dispensasjoner fra det generelle kravet om at dyrka og dyrkbar jord ikke skal brukes til andre formål enn matproduksjon.
2. Stortinget ber regjeringen sørge for at dispensasjon fra vernet av dyrka og dyrkbar jord kun kan gis av en nasjonal planmyndighet.
3. Stortinget ber regjeringen legge frem forslag om en egen hjemmel i jordlova som gjør det mulig å gi den mest fruktbare matjorda varig vern.
4. Stortinget ber regjeringen gi Fylkesmannen økte ressurser og myndighet til å stanse lokale vedtak om nedbygging av dyrka og dyrkbar jord frem til en ny jordlov er på plass.
5. Stortinget ber regjeringen skjerpe inn og fremme forslag om å lovfeste måltallet for nedbygging av matjord.
6. Stortinget ber regjeringen innføre krav om jordflytting og etablering av erstatningsområder for dyrka og dyrkbar jord som går tapt eller mister sin funksjon.
7. Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til endringer i jordlova som gjør det lettere å følge opp brudd på jordlova inkludert ulovlig nedbygging av dyrka og dyrkbar jord.

17. oktober 2017

Une Bastholm

